

COMUNICACIÓ A LA ACADÈMIA DE JURISPRUDÈNCIA I LEGISLACIÓ
DE CATALUNYA

MARIA EUGÈNIA ALEGRET BURGUÉS

Magistrada TSJCat i Acadèmica

Barcelona 24 d'abril de 2018

La manca de relació continuada com a causa de desheretament i d'extinció dels aliments entre parents en el Codi civil de Catalunya: la posició de la jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC)

Sumari: 1.- L'evolució de la llegítima en el dret successori català; 2.- Les causes de desheretament en el Codi Civil català vigent; 3.- L'evolució de la doctrina del Tribunal Suprem pel que fa als maltractaments d'obra de l'art. 853.2 del CC; 4.-La manca de relació continuada com a causa de desheretament en el CCCat: La Sentència del TSJC, de 8 de gener de 2018; 5.- La manca de relació continuada com a causa d'extinció dels aliments entre parents: La Sentència del TSJC de 2 de març de 2017; 6.- Conclusions

1. L'evolució de la llegítima en el dret successori català

Com sabem, la llegítima és una atribució de contingut patrimonial que la llei reserva en una successió a determinades persones per la seva relació familiar amb el causant.

La participació, sobretot dels fills, en la riquesa creada pels pares ha estat una constant en el dret civil català, com en d'altres del nostre

entorn.

A Catalunya, no sense certes oscil·lacions, es va consagrar el sistema de quarta del dret justinianeu, i l'hereu la podia pagar en diners o en béns de l'herència.

La compilació del dret civil de Catalunya (CDCC) del 21.7.1960 ja regulava la institució i l'exposició de motius del Codi de successions de 1991, que reiterava el caràcter de la llegítima com aquella institució que atribueix a determinades persones el dret a exigir dels hereus unes atribucions concretes.

També ha estat una constant en el nostre dret el debilitament progressiu de la institució, atès que estava recollida en la compilació del dret civil de Catalunya com un dret gairebé real. Amb la modificació soferta per la Llei 8/1990 va evolucionar a dret personal del legitimari contra l'hereu, en desaparèixer la menció legitimària, i es va mantenir amb la mateixa forma en el Codi de successions de 1991, en què també es va regular el desheretament.

Amb la promulgació del llibre IV del Codi civil català, fins i tot conservant la institució -malgrat la polèmica doctrinal sorgida, ja que una part de la doctrina s'inclinava per la seva supressió-, es produeixen algunes variacions importants en la línia de restringir aquests drets, iniciades amb la modificació de l'any 1990, singularment en matèria de desheretament ja que les causes s'amplien en el llibre IV del Codi civil català aprovat per la Llei 10/2008.

2. Les causes de desheretament en el Codi civil de Catalunya

Com es diu en la Sentència del TSJC 32/2009, de 6 de setembre de 2010, amb remissió a la del TSJC 10/2003, de 24 d'abril: "El

desheretament té com a finalitat privar el legitimari del seu dret a la llegítima, sempre que es compleixin els requisits legals i sempre que, a més, impugnant-lo el desheretat, l'hereu pot provar la certesa i la suficiència de la causa invocada pel testador. A diferència d'altres ordenaments del nostre entorn, que no regulen el desheretament, sinó tan sols la indignitat successòria (el francès, el belga o l'italià), el nostre ordenament, conforme a les fonts romanes que reconeixien, entre d'altres "causes justes d'ingratitude", la "injúria greu i deshonrosa" al testador ascendent o haver-lo "acusat en causes criminals, que no són contra el príncep o contra la república" (novel·la 115 de Justinià, capítol III), va reconèixer des de temps antic la facultat del testador d'excloure nominalment certs parents de la seva herència (usatge exheredare, constitucions i altres drets de Catalunya, llibre 6, títol 3) en virtut de determinades causes greus d'ingratitude i de falta de respecte, que suposaven una ruptura de deures familiars bàsics ("dichos padres genitores pueden desheredar a sus hijos o hijas, nietos o nietas si los hubiere tan atrevidos que sacudieren gravemente a su padre o madre, abuelo o abuela, o les deshonraren, o les acusaren en juicio de algun crimen..."), si bé és cert que la regulació continguda en la CDCC de 1960 es va limitar a una simple referència al desheretament injust (art. 141 CDCC), i que no va ser sinó fins a la promulgació del Codi de successions de 1991 (articles 368 i seg.) que es disposa d'una norma [...]".

En el llibre IV del Codi civil català, les causes del desheretament es preveuen a l'article 451.17. A més de les causes d'indignitat que estableix l'article 412.3 també ho són: la denegació d'aliments al testador o al seu cònjuge o convivent en unió estable de parella, o als ascendents o descendents del testador, en els casos en què hi ha l'obligació legal de prestar-los-en; el maltractament greu al testador, al seu cònjuge o convivent en unió estable de parella, o als ascendents o descendents del testador; la suspensió o la privació de

la potestat que corresponia al progenitor legitimari sobre el fill causant o de la que corresponia al fill legitimari sobre un net del causant, en ambdós casos per causa imputable a la persona suspesa o privada de la potestat, i per últim, *l'absència manifesta i continuada de relació familiar entre el causant i el legitimari, si és per una causa exclusivament imputable al legitimari*, que és objecte d'aquesta comunicació.

En el preàmbul de la norma ja es recorda que es manté la *"llegítima com a atribució successòria legal i límit a la llibertat de testar, però accentua la tendència secular a afeblir-la i a restringir-ne la reclamació"*.

D'aquesta manera, no només es modifica la redacció d'alguna de les causes de desheretament recollides abans en el Codi de successions (així la causa 451.17.2.c, en la qual se suprimeix que el maltractament hagi de ser d'obra i s'amplia l'àmbit subjectiu dels afectats: *"El maltractament greu al testador o al seu cònjuge o convivent en unió estable de parella, o als ascendents o descendents del testador"*, sinó que se n'hi afegeix una altra més novedosa, que és *"l'absència manifesta i continuada de relació familiar entre el causant i el legitimari, si és per una causa exclusivament imputable al legitimari"*.

El legislador, en el preàmbul del llibre IV, ja constata la possibilitat que la norma sigui una font de litigis, però destaca davant d'aquest risc *"el valor que té com a reflex del fonament familiar de la institució i el sentit elemental de justícia que hi és subjacent"*.

I és que, efectivament, no pot oblidar-se que el dret a la llegítima es basa en les relacions familiars que es presumeixen presidides per l'afecte i els vincles de solidaritat.

La llegítima suposa una limitació en el dret a la llibertat de testar per resguardar les famílies dels abusos de les actuacions discriminatòries que fomentin desavinences i plets entre els familiars. Malgrat tot, quan la solidaritat intergeneracional ha desaparegut perquè el legitimari ha incorregut en alguna de les conductes reprovables previstes a la llei, és legítima la seva privació. Com diu la Sentència del TSJC, de 2 de febrer de 2017: *“No seria equitatiu que qui renuncia a les relacions familiars i al suport i ajuda de tot tipus que aquestes comporten, després sigui beneficiat per una institució jurídica que troba el seu fonament, precisament, en els vincles parentals”*.

3. L'evolució de la doctrina del Tribunal Suprem pel que fa als maltractaments d'obra de l'art. 853.2 del Codi civil

El Tribunal Suprem, conscient de l'evolució de la societat, que no comprèn com la llei pot reservar fins a dos terços de les herències (és la llegítima del dret castellà) a legitimaris amb vincles de sang però que no tenen pràcticament relació amb el testador per discrepàncies i enfrontaments personals continuats en el temps, en detriment de les persones que han tingut un vincle afectiu més proper, ha ampliat el concepte de maltractament d'obra per incloure-hi també els maltractaments de caire psicològic.

Així, trobem la Sentència de la Sala Primera del Tribunal Suprem, del 3 de juny de 2014, i la més moderna, del 30 de gener de 2015, les quals expressen que l'enumeració taxativa de les causes de desheretament, sense possibilitat d'analogia ni d'interpretació extensiva, no significa que la interpretació o valoració de la causa concreta, prèviament admesa per la llei, hagi de ser realitzada amb

un criteri rígid o summament restrictiu.

"Esto es lo que ocurre con los malos tratos o injurias graves de palabra como causas justificadas de desheredación, (artículo 853.2 del Código Civil), que, de acuerdo con su naturaleza, deben ser objeto de una interpretación flexible conforme a la realidad social, al signo cultural y a los valores del momento en que se producen. De modo que en la actualidad, el maltrato psicológico, como "acción que determina un menoscabo o lesión de la salud mental de la víctima", debe considerarse comprendido en la expresión o dinamismo conceptual que encierra el maltrato de obra como causa de desheredación, tanto porque así lo exige nuestro sistema de valores constitucional, basado en "la dignidad de la persona como germen o núcleo fundamental de los derechos constitucionales (art. 10 CE)"; como porque así viene requerido por el ordenamiento jurídico en su integridad, según se desprende del reconocimiento de la figura que, con vocación expansiva, se efectúa en el campo de la legislación especial (Ley Orgánica 1/2004, de protección integral de la violencia de género); como, finalmente, porque así lo precisa el principio de conservación de los actos y negocios jurídicos reconocido por la jurisprudencia del TS y de esta Sala, "no solo como cánón interpretativo, sino también como principio general del derecho (STS 827/2012, de 15 enero) con una clara proyección en el marco del Derecho de sucesiones en relación con el principio de favor testamenti (STS 624/2012, de 30 octubre)".

Així, en la STS 258/2014 el menyspreu i l'abandonament familiar del pare durant els darrers anys de vida per part dels seus dos fills es va considerar una causa justa de desheretament i a la STS 59/2015 es va estimar la concurrència de maltractament psicològic continuat d'un fill vers la seva mare pel fet d'haver-li pres de manera fraudulenta el seu patrimoni immobiliari, la qual cosa li va provocar un notable ofec

econòmic en els darrers anys de vida.

Doncs bé, aquesta doctrina també s'ha aplicat a Catalunya sota la vigència del Codi de successions (CS), no només perquè la redacció del precepte era, en ambdós casos (CS i CC), pràcticament idèntica, sinó perquè la llegítima és una institució més fràgil i feble en la legislació catalana que en la del Codi civil i perquè la voluntat del testador resulta del tot primordial en el dret successori català.

En aquest sentit, la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, de 2 de febrer de 2017, va apreciar la validesa del desheretament feta per la causant, avia del legitimari, per motiu del maltractament psicològic, atès l'abandonament d'aquest envers els avis al final de les seves vides en un medi rural. A la Sentència també es remarca que no es pot identificar el maltractament, incardinable, si s'escau, en el núm. 3 de l'article 370 del CS, amb el mer distanciament de la relació familiar que no estava recollida com a causa de desheretament en el CS.

En el llibre IV del Codi civil de Catalunya ambdues causes es regulen per separat, de manera que l'apartat e de l'article 451-17.2 es refereix estrictament a l'absència de relació familiar, però no inclou altres formes patològiques de relació entre el causant i el legitimari, ja recollides en les causes precedents.

A diferència de l'absència continuada de relació familiar entre el causant i el legitimari, el maltractament greu pot anar dirigit no només contra el testador o la testadora, sinó també contra el seu cònjuge, parella de fet, ascendents o descendents, cosa que no passa amb la manca de relació familiar, que es circumscriu al causant i al legitimari.

4. La manca de relació continuada com a causa de desheretament en el Codi civil de Catalunya: la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, de 8 de gener de 2018

Segons la doctrina, seguint la normativa legal, el pressupòsit d'aplicació del precepte és l'absència de relació familiar, cosa que suggereix que no ho és una relació personal escassa o esporàdica, atès que la falta de tracte ha de ser pràcticament completa; a més, ha de ser manifesta i continuada. El requisit que l'absència de relació familiar sigui manifesta tendeix a facilitar la prova de la causa de desheretament, ja que d'ha d'haver transcendit, per la seva gravetat i persistència del l'àmbit familiar, la prova pot ser facilitada per testimonis aliens. En relació amb el requisit de la continuïtat, la llei no exigeix un temps mínim d'absència de contacte però, és clar, que ha de ser el suficient per entendre la situació com a consolidada.

A més, es requereix que el distanciament sigui exclusivament imputable al legitimari, la qual cosa exigeix entrar en les causes o motius que van portar el causant i el legitimari a la situació esmentada i la conducta seguida per ambdues parts, és a dir, en la valoració d'elements de caràcter subjectiu.

Tenint en compte la data de l'entrada en vigor del llibre IV del Codi civil de Catalunya, és lògic que encara no existeixi un nombre elevat de sentències de les Audiències sobre aquesta causa de desheretament, però a la Sala civil i penal del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ja ha arribat el primer cas, que la Sala va resoldre en la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, de 8 de gener de 2018.

Els fets que van donat lloc a la controvèrsia (els noms són ficticis)

van ser els següents:

Primer. Severino i Estrella van contreure matrimoni a ADREÇA000 el 7 de març de 1972, fruit del qual van néixer les filles Dulce (NÚM000 de 1973) i Isidora (NÚM001 de 1977).

Segon. Severino i Estrella es van separar de fet el novembre de 1980, la qual cosa va provocar que Estrella se n'anés a viure -amb les filles de 7 i 3 anys- a Lleida, mentre ell romania al domicili que havia estat familiar d'ADREÇAN001.

Tercer. La Sentència de 10 de juny de 1983 aprovà el divorci de mutu acord de Severino i Estrella, i el dia 5 de març de 1989 Severino es va casar amb María Inmaculada, amb qui no va tenir descendència. Ambdós van fixar la residència a l'ADREÇA000.

Quart. Severino va morir el 7 d'octubre de 2013 a l'edat de 64 anys i va deixar establert al seu darrer testament, atorgat davant notari a l'ADREÇA000 el 30 d'octubre de 2012, que instituïa hereva universal la seva dona María Inmaculada al mateix temps que desheretava les filles Dulce i Isidora amb la fórmula següent: "nada lega en concepto de legítima a sus hijas Dulce y Isidora por incurrir en la causa prevista en el artículo 451-17 del vigente Código de sucesiones de Catalunya, Ley 10/2008 de 10 de julio (la ausencia manifiesta y continuada de relación familiar entre el causante y el legitimario, si es por una causa exclusivamente imputable al legitimario)".

Cinquè. La demanda de nul·litat del desheretament fou promoguda per les filles del testador el 9 de maig de 2014.

Sisè. Les sentències de primera i segona instància recaigudes

en aquest procés van coincidir en afirmar que el desheretament de les filles del testador era injust. En particular, la sentència d'apel·lació va subratllar (i) que la manca de relació familiar continuada entre elles i el seu pare des del divorci dels progenitors fins l'any 2010 és un fet no controvertit i no imputable a les filles, atesa la "posició preeminent del pare" en aquell llarg període, i (ii) que l'intent de retrobament que hi hagué a partir de l'any 2009, tant se val que fos a iniciativa del pare o d'elles, manifestat els anys 2011-2013 sobretot en contactes per Facebook, per telèfon i fins i tot amb una visita presencial entre tots tres, no va quallar en una relació normalitzada a causa dels "molts anys de distanciament", sense que consti un refús explícit al restabliment de les relacions amb el pare per part de les filles ni una "profunda desavinença" entre ells, raons per les quals no esqueia fer-les responsables exclusives d'aquest fracàs.

Es van plantejar dues qüestions en el recurs: en primer lloc, el criteri temporal de valoració de l'existència de la causa de desheretament i, en segon lloc, la pròpia existència de la causa.

La part recurrent fonamentava el seu recurs en l'afirmació que la valoració de l'existència de la causa de desheretament prevista en la norma esmentada "s'ha de fer prenent en consideració només els fets esdevinguts en data anterior a la del testament, ja que aquests serien, eventualment, els que explicarien la decisió del difunt".

La Sentència diu que partint de la base que la llegítima és una institució de dret successori fundada en la solidaritat intergeneracional a la família (l'article 39.1 de la Constitució espanyola insta els poders públics a assegurar "la protecció social, econòmica i jurídica de la família"), i que la privació correlativa d'aquest dret ha de fonamentar-se en l'existència d'una de les causes previstes a la llei que demostrin un comportament contrari als

principis de respecte, assistència recíproca i solidaritat que caracteritzen la família en sentit ampli (article 451-17 del Codi civil de Catalunya), és natural que la causa feta valer per un testador o heretant hagi d'existir inexcusablement en el moment en què es formalitza el desheretament, ja que en cas contrari ens trobaríem davant d'una declaració de voluntat ineficaç per manca de fonament.

Aquesta conclusió, però, és perfectament compatible amb el fet que el comportament posterior del mateix causant o del legitimari desheretat pugui ser pres en consideració, no ja només per tal de provar una reconciliació o perdó eventual, que poden ser anteriors o posteriors al desheretament i la càrrega de la prova dels quals correspon al desheretat (articles 451-19.1 i 451-20.2 del Codi civil de Catalunya), sinó principalment, ja en la perspectiva específica de l'article 451-17.2 del mateix Codi a l'efecte de provar l'existència o no de relació familiar en el moment del desheretament, o per tal d'esbrinar la imputabilitat de la manca continuada de relació familiar al causant, al legitimari o a tots dos.

El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va entendre que la Sentència de l'Audiència era correcta ja que d'una banda, va analitzar la causa del període de manca absoluta de relació entre el causant i les seves filles des de l'any 1989 fins al 2009 i conclou que aquest distanciament no era imputable de cap manera a les filles a causa de la posició aleshores preeminent del pare i al refredament dels vincles entre fills i progenitors -principalment amb el no custodi, com era el cas- que comporten en massa ocasions les crisis conjugals; i d'altra banda, perquè aprecia que després d'un contacte esporàdic l'any 2009, que tingué un significat de caire més aviat administratiu (inclusió de Dulce com a beneficiària a la cartilla sanitària espanyola del pare), els contactes entre el pare i les filles es van reprendre més tard "per Facebook, per telèfon i almenys una visita presencial de les

filles al seu pare”.

Explica la Sentència que:

“Atès que la data clau per verificar l’existència de la causa del desheretament litigiós és la del dia 30 d’octubre de 2012, la comprovació ha de fer-se tenint en compte primordialment les comunicacions esmentades per Facebook, però sense prescindir radicalment –com pretén la part recurrent– dels fets posteriors, puix que la conducta duta a terme per les legitimàries en relació amb el seu pare després d’aquella data (comunicacions telefòniques i visita personal) també s’ha de valorar com a mostra d’un suposat restabliment de relacions que faria la funció de reconciliació per mitjà dels actes de significació indubtable a què al·ludeix l’article 451-19.1 del Codi civil català o, si més no, com a evidència de la disposició de les mateixes filles a aquest restabliment.

En conseqüència, la Sentència objecte de recurs no incorre en la vulneració legal denunciada en aquest motiu del recurs pel fet d’haver valorat –per bé que sense la distinció cronològica convenient dels fets– la concurrència de la causa de desheretament formalitzada en un testament notarial d’octubre de 2012 atenent les circumstàncies concurrents fins a aquesta data, però també en funció dels fets ocorreguts en els dotze mesos posteriors –fins a la mort del testador– summament reveladors de l’evolució de les relacions personals entre el pare testador i les filles legitimàries.

Quant a la causa prevista a l’article 451-17.2 del Codi civil de Catalunya, la Sentència diu que si el desheretament tradicional consisteix en la sanció imposada al legitimari que realitza un comportament contrari als deures familiars bàsics (denegació d’aliments, maltractament greu d’obra, incompliments dels deures de

la potestat parental), amb la nova causa de desheretament el legislador fa un pas endavant conscient que el model familiar actual posa més èmfasi en els vincles afectius que en el parentiu, i considera una causa justificada de pèrdua de la llegítima la ruptura afectiva entre el causant i el legitimari manifestada simplement a través de *"l'absència manifesta i continuada de relació familiar"* entre ells, sempre però que *l'absència esmentada sigui exclusivament imputable al legitimari.*

Continua dient que:

"La regla pressuposa que el vincle de parentiu en els graus que donen lloc a la llegítima crea naturalment una relació familiar, entesa com a relació propra (pot servir de cànon interpretatiu l'expressió "tracte familiar", emprada per l'article 443-5 del Codi civil català per supeditar els drets successoris intestats entre parents per adopció a l'existència d'aquest tipus de relació), no necessàriament convivencial, de manera que l'absència "manifesta i continuada" —es requereix, per tant, una certa notorietat i continuïtat en el temps— de relació familiar és una causa justa de desheretament, per bé que la manca de relació ha de ser imputable en exclusiva al legitimari, no debades es tracta indiscutiblement d'una sanció civil.

Per tant, la causa de desheretament no es dona. Aplicant els criteris de causalitat adequada vinculats a les circumstàncies del cas, la desaparició del vincle afectiu no és només imputable al causant ni tampoc si ho és en parts significatives al propi causant i al desheretat. Cal remarcar que el projecte de llei inicial del llibre IV ampliava considerablement l'abast d'aquesta causa de desheretament, puix que tan sols exigia que la situació de "trencament manifest i continuat en el temps de la relació familiar" no fos per causa exclusivament imputable al causant."

Partint de les bases exposades, el recurs es va desestimar.

Amb tot, la Sentència reconeix que: *"En el cas d'una absència de relació perllongada entre un progenitor i el seu fill a conseqüència del simple refredament del vincle afectiu, si qualssevol d'ells intenta amb actes d'indubtable significació el restabliment de la relació i es troba amb la negativa pertinaç i injustificada de l'altre, aquest darrer comportament pot considerar-se suficient per apreciar la causa de desheretament de l'article 451-17.2 e del Codi civil de Catalunya, puix que fa impossible i per una causa només imputable a ell la recuperació de la normalitat familiar."*

Tot i això, nega que en el cas del litigi s'hagués produït aquesta situació, ja que del contingut de les comunicacions es revela que: *"La reacció de les germanes interpel·lades no va consistir en un refús taxatiu del restabliment de relacions proposat pel pare per la intermediació de la seva amiga d'infància Sabina, sinó en donar una resposta cautelosa a les propostes de reprendre unes relacions inexistents durant una vintena llarga d'anys i que, per tant, exigien un període d'instauració progressiva."*

Sobretot perquè es va acreditar que en els darrers cinc mesos de vida de Severino (del 17 de maig de 2013 al 7 d'octubre d'aquell mateix any), *"Dulce, però sobretot, Isidora, va fer trucades telefòniques regulars al domicili del seu pare i va mantenir llargues converses amb ell"*, tal com declara provat la Sentència impugnada, comportament que s'inscriu amb tota naturalitat en el procés progressiu de retrobament entre el pare i les filles, que no va culminar amb el restabliment total previsible de les relacions familiars a causa del traspàs de Severino.

En definitiva, la Sala va concloure que la manca de relació familiar veritable entre el testador i les seves filles no podia qualificar-se "d'exclusivament imputable" a elles, raó per la qual el seu desheretament va ser qualificat d'injust.

5. La manca de relació continuada com a causa d'extinció dels aliments entre parents: la Sentència del Tribunal Superior de Justícia, de 2 de març de 2017

L'article 237-13.1.e del Codi civil de Catalunya, en matèria d'aliments entre parents, estableix que és una causa d'extinció del dret als aliments "*el fet que l'alimentat, encara que no tingui la condició de legitimari, incorri en alguna de les causes de desheretament que estableix l'article 451-17.*"

Així doncs, sembla que trasllada mimèticament les causes de desheretament a l'àmbit dels aliments.

En trobar-se la Sala que, en un procés de família, el pare havia pretès que es declarés l'extinció de la pensió alimentària a la seva filla de 21 anys disposada en una sentència anterior de divorci (en el marc d'aquest procediment es pot demanar aliments també per als majors d'edat en edat de formació si viuen amb algun dels pares), per manca de relació amb ell imputable a la filla es va haver d'analitzar també la qüestió en aquest àmbit.

Els antecedents de caràcter fàctic —els noms són ficticis— eren els següents:

El senyor Luciano i la senyora Inocència van tenir una relació de parella, de la qual en va néixer una filla, Eva, que ara té vint-i-un anys.

En virtut de la Sentència de 6 de maig de 2000 el Jutjat de Primera Instància número 3 d' ADREÇA001 va regular les mesures aplicables arran de l'extinció de la relació i, pel que ara interessa, es va decretar la guarda de la filla Eva a favor de la senyora Inocència i el pagament d'una pensió alimentària d'import mensual de 35.000 pessetes (ara 210 euros) que el senyor Luciano havia de satisfer, així com la distribució per meitats de les despeses extraordinàries.

La demanda que donà lloc a aquest litigi va ésser presentada pel senyor Luciano amb data 1 d'octubre de 2014 al Jutjat Degà de Blanes, en què sol·licitava l'extinció de la pensió d'aliments que havia de satisfer a favor d'Eva. Va emparar l'extinció esmentada en els articles 237-13.1 e) del Codi civil de Catalunya en relació amb l'article 415-17-2 e) del mateix Codi. A aquest respecte, adduí que Eva no mantenia cap mena de contacte amb el seu pare ni amb la família paterna des de feia més de dos anys. La demanda posava de manifest que la filla del demandant s'havia negat reiteradament davant la insistència del demandant a visitar-lo a ell i a la seva família i li havia bloquejat tot tipus de contacte a les xarxes socials.

També feia especial insistència a què quan Eva es va assabentar de la mort de la seva àvia paterna dos dies després del decés, i per aquesta circumstància, va trucar al seu pare, a qui va insultar i escridassar. També ho va fer a la seva parella, la senyora Natàlia, i finalment va enviar un whatsapp al senyor Luciano en el qual el titllava de desgraciat, de mal pare i li deia que no es mereixia viure.

La Sentència dictada en primera instància va desestimar íntegrament la demanda. El senyor Luciano hi va interposar recurs d'apel·lació, a conseqüència del qual la Sentència va recaure a la Secció Segona de l'Audiència Provincial de Girona amb data 23 de novembre de 2015,

que va confirmar la Sentència de primera instància.

L'Audiència conclou que les proves demostraven que entre pare i filla mai no hi havia hagut una relació gaire fluida des que es va produir el trencament de convivència entre els pares de l'Eva, llevat del curs acadèmic 2011-2012, en què aquesta va anar a viure amb el seu pare, moment a partir del qual es va trencar la relació i es va fer episòdica i conflictiva, però que aquest fet era imputable a ambdues parts.

Es va interposar recurs de cassació contra aquesta Sentència i es van adduir com a infringits l'article 237-13.1.e del llibre II, aprovat per la Llei 25/2010, i l'article 451-17.2.e, del llibre IV, aprovat per la Llei 10/2008.

En resoldre el recurs, la Sala diu que:

“L'article 237-13.1 e), en regular l'extinció del dret d'aliments fa, doncs, una remissió expressa a l'article 451-17.2 e), que regula les causes de desheretament i preveu com una d'aquestes la manca de relació esmentada, en seu de successions, entre el causant i el legitimari, sempre que sigui imputable de forma exclusiva a aquest darrer.

Els dos articles constitueixen el centre d'aquest debat, el nus gordià o la ratio decidendi d'aquest litigi, i per tal de donar pautes d'interpretació i aplicació dels mateixos preceptes legals és per aquest motiu que aquest Tribunal Superior de Justícia ha admès el recurs de cassació en estimar que reuneix interès cassacional.

La menció com una causa genèrica d'extinció de la pensió alimentària per incidir l'alimentista en una causa de desheretament

no és una novetat del llibre II del Codi civil de Catalunya, sinó que ja el Codi de família anterior (1998) també feia remissió a les causes de desheretament previstes en aquells moments en el Codi de successions, concretament als articles 370.1., 370.2 i 370.3 .

Si fem una anàlisi comparativa de les causes de desheretament previstes en el Codi de successions anterior amb les que ara regula el llibre IV del Codi civil de Catalunya, podem concloure que s'augmenta l'espectre per privar el legitimari del seu dret com a hereu forçós en incloure, com a nova causa, aquesta manca de relació familiar.

Aquesta inclusió ha conduït a alguns autors a estimar que això suposava una debilitació de la llegítima dirigida a la seva supressió, consideració que en cap cas, ni tant sols s'ha insinuat en l'obligació d'aliments envers els fills.

Tal com s'expressa el recurrent en el cos del seu recurs de cassació, les causes de desheretament s'han d'interpretar de forma restrictiva perquè tenen naturalesa limitativa de drets, però amb més motiu s'han d'interpretar de forma rigorosa les causes d'extinció del dret d'aliments tenint en compte la naturalesa d'aquest dret.

Malgrat que l'absència manifesta i continuada de relació familiar per causa exclusivament imputable al legitimari, o si escau, a l'alimentat sigui en un cas causa d'extinció de la llegítima i en un altre causa d'extinció del dret d'aliments, aquesta Sala considera que el dret a la llegítima i el dret d'aliments tenen una naturalesa diferent i que aquesta naturalesa influeix a l'hora de determinar el grau de rigor amb què s'ha d'analitzar la conducta, d'una banda, d'un legitimari que nega qualsevol tipus de relació amb el causant i de l'altra la de l'alimentat que s'oposa a relacionar-se amb la persona obligada a donar-li aliments.

En el cas que es debat, el que és objecte de la contesa és el dret d'aliments d'una persona que, si bé és major d'edat, no ha acabat la seva formació per causes que no s'han provat que siguin voluntàries (ans al contrari, ha quedat provat que l'Eva últimament, seguia els seus estudis amb èxit). Cal tenir molt en compte que el Codi civil de Catalunya, a l'hora de negar el dret d'aliment, exigeix dues premisses (com ja s'ha dit i repetit: a) l'absència manifesta i continuada de relació familiar entre el pare i la filla i b) que sigui per causa exclusivament imputable a la filla).

Un cop establert això, s'ha de fer palès que l'Audiència no considera provada ni una premissa ni l'altra."

La Sentència, finalment, conclou que:

"S'ha d'interpretar més rigorosament el concepte jurídic: "absència manifesta i continuada de relació familiar entre el deutor i el creditor del dret, per causa exclusivament imputable al primer", cas que es tracti de privar del dret d'aliments a l'alimentat, que en el cas que es tracti d'extingir el dret a la llegítima, atès el caràcter bàsic dels aliments per a la vida i (en el supòsit tractat vista l'edat de l'alimentat) pel dret a l'educació i al desenvolupament integral de la personalitat.

La diferent naturalesa d'un dret i l'altre (a la llegítima i als aliments) s'hauria d'haver palesat pel legislador en el preàmbul de la Llei 25/2010 que aprovà el llibre II del Codi civil de Catalunya relatiu a la persona i a la família, però malauradament, aquest omet qualsevol pronunciament d'aquesta causa extintiva. En canvi, però, la remissió a l'article 451-17 del mateix Codi civil de Catalunya aprovada per la Llei 10/2008 ens condueix a fer referència al seu preàmbul, on el

legislador indica: "amb relació al desheretament, és destacable l'afegiment d'una nova causa, que es l'absència manifesta i continuada de relació familiar entre el causant i el legitimari per causa imputable exclusivament a aquest darrer. Tot i que certament, el precepte pot ésser font de litigis per la dificultat probatòria del supòsit de fet [...] s'ha contraposat aquest cost elevat d'aplicació de la norma amb el valor que té com a reflex familiar de la institució i del sentit elemental de justícia que hi és subjacent".

Les afirmacions del legislador, en el context de la llegítima, no són mimèticament traslladables als aliments, almenys en els supòsits de l'obligació dels pares envers als seus fills que tot i ésser majors d'edat no hagin acabat la seva formació, ja que no es tracta només d'un dret-obligació de reflex familiar i d'un sentit de justícia, sinó d'un dret bàsic previst expressament a l'article 236-17.1 del Codi civil de Catalunya, en dir: "Els progenitors, en virtut de llurs responsabilitats parentals, han de tenir cura dels fills, prestar-los aliments en el sentit més ampli, conviure-hi, educar-los i proporcionar-los una formació integral".

D'aquesta manera, la Sala no considera provat un rebuig absolut per part de la filla a relacionar-se amb el seu pare durant un període de temps important atès, precisament, que va conviure amb el seu pare i la seva nova família durant tot un curs escolar.

La Sala posa en relleu igualment que la maduresa del pare li exigia un grau més elevat de comprensió i esforç per reconduir la situació, ja que aquesta pot afectar molt més a una noia de vint-i-un anys que a una persona més adulta.

En conseqüència, es va desestimar el recurs.

6. Conclusions

D'acord amb tot el que s'ha exposat, podem concloure que els criteris de la Sala civil i penal del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya per donar lloc o no al desheretament i/o extinció dels aliments entre parents per causa d'absència de relació familiar manifesta i continuada entre el causant i el legitimari i/o alimentat/alimentant, són els següents:

- a) El distanciament personal ha de ser pràcticament absolut i prolongat en el temps.
- b) S'escau l'anàlisi de les raons o causes de l'absència de tracte familiar per comprovar si és o imputable o no de forma exclusiva al causant o al legitimari (alimentat/alimentant), per la qual cosa es tenen en compte criteris subjectius.
- c) La causa serà rebutjable, si és imputable a ambdues parts.
- d) Resulta especialment problemàtica l'aplicació d'aquesta causa quan, tractant-se de pares i fills, el distanciament s'ha produït arran de la separació o divorci dels pares quan el legitimari o alimentat era jove, suposant que han de ser els progenitors, que compten amb més maduresa personal, els que primordialment han de realitzar les actuacions pertinents per continuar o mantenir la relació amb els fills.
- e) Es propugna, en el supòsit del deure d'aliments entre pares i fills majors però en edat de formació, una interpretació restrictiva i més rigorosa de l'existència de la causa esmentada d'extinció, ja que no es tracta ja d'evitar la injustícia que algú es vegi afavorit per imperatiu legal amb un desplaçament patrimonial gratuït del causant per causa de mort, quan ja s'han trencat els vincles afectius entre ambdues parts, sinó que el deure d'aliments entre pares i fills constitueix un dret - obligació bàsic consagrat a l'art. 236-17.1 del Codi civil de Catalunya que inclou la prestació -el que sigui necessari per subsistir- en el sentit més ampli (educació i formació integral).

No resulta així equiparable el dret a la llegítima (el qual ni tan sols existeix a molts països o en altres comunitats autònomes) al deure d'aliments, per la qual cosa és mereixedor d'una major tutela judicial.